

تبیین جامعه‌شناختی برخی عوامل مؤثر بر گرایش به

فرزندآوری در بین زنان شهر کرمان

مریم متقی^۱

بتول محمودمولائی کرمانی^۲

چکیده

دگرگونی ساخت جامعه ایران، رواج شهرنشینی از یک‌سوی و شتاب در پویایی اجتماعی از سوی دیگر، تأثیری شگرف در خانواده‌های ایرانی گذاشته و ویژگی‌های این نهاد را به لحاظ رفتار و اندیشه تغییر داده است. بنابراین نهاد خانواده نیز به‌ناچار پایه‌ای تحولات اجتماعی متحول شده است، نقش زنان و مردان نیز در این تحول دچار تغییراتی شده است، به‌گونه‌ای که با ورود زنان به عرصه اجتماع نیز تمایل ایشان به فرزندآوری کمتر شده است و تأکید بر زندگی شغلی نیز کمتر از فرزندآوری برای ایشان نشده است. عواملی که در دنیای مدرن بر فرزندآوری زنان تأثیر گذارده اگرچه متعدّدند، اما برخی از آنان به‌نظر می‌رسد پرننگ‌تر شده‌اند از جمله گرایش‌های دینی افراد. بر این اساس تحقیق حاضر با هدف سنجش برخی عوامل مؤثر بر گرایش زنان به فرزندآوری پرداخته است. روش تحقیق پیمایشی بوده و پژوهش حاضر پس از حذف داده‌های پرت، با نمونه‌ای نزدیک به ۱۰۰ نفر از زنان شهر کرمان که به شیوه اتفاقی انتخاب شدند، انجام شد. نتایج با استفاده از نرم‌افزار SPSS 22 و استفاده از آزمون‌های متناسب (رگرسیون چند متغیره، پیرسون، تحلیل واریانس) تحلیل شد. نتایج نشان می‌دهد که بین دین‌داری و مدرنیته با گرایش به فرزندآوری در بین زنان رابطه وجود دارد. هم‌چنین متغیرهای موجود در تحقیق توانستند ۲۶ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین کنند.

واژگان کلیدی: گرایش به فرزندآوری، مدرنیته، دین‌داری، کرمان، زنان.

۱- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و عضو هیئت‌علمی دانشگاه پیام نور

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد و مدرس دانشگاه پیام نور

مقدمه

مدرنیته با ماهیت لذت‌گرا، رفاه‌طلب و ضد دین خود، با ورود به زندگی ایرانیان، بر سبک زندگی آن‌ها در حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی تأثیر گذاشته و سبک زندگی غربی در کشور رواج یافت. یکی از عرصه‌های متأثر از مدرنیته، حوزه زاد و ولد بود. با نگاهی ظاهری به سبک‌های رایج زندگی امروزی در جامعه، به‌خوبی می‌توان ابعاد تأثیر مدرنیته را در زوایای گوناگون زندگی فردی و اجتماعی مشاهده نمود. یکی از آثار مهم مدرنیته، گسترش سبک زندگی غربی در جامعه است که زمینه کم‌رنگ شدن ارزش‌های دینی را فراهم نمود.

کاهش سطح زاد و ولد و باروری علاوه بر تأثیر قاطعی که بر میزان رشد جمعیت و از آن طریق تعدیل شتاب افزایش تعداد جمعیت داشته، بر ترکیب و ساختار جمعیت نیز تأثیر خواهد گذاشت. کاهش مستمر زاد و ولد، انتقال از باروری طبیعی به باروری کنترل شده، به تدریج ساختار سنی جمعیت را از وضعیت جوانی خارج و به طرف سالخوردگی سوق می‌دهد. به همین لحاظ، هرم سنی جمعیت ایران که به جرأت می‌توان گفت در طول تاریخ همواره قاعده‌ای گسترده داشته و به لحاظ تمرکز بیش از ۴۰ درصد از کل جمعیت در سنین کمتر از ۱۵ سال از ساختاری جوان برخوردار بود، در دو دهه اخیر به سبب کاهش باروری، تغییر شکل داده و نوعی فرورفتگی در قاعده هرم سنی ایجاد شده است. به همین سبب تغییر شکل هرم سنی نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ سال از رقمی بیش از ۴۵ درصد در سال ۱۳۶۵ به رقمی اندکی بیش از ۳۰ درصد در حال حاضر کاهش و در واقع در فاصله کم‌تر از ۲۰ سال با روندی بی‌سابقه به دو سوم تقلیل یافته است. روند کاهش جمعیت کم‌تر از ۱۵ ساله تا چند دهه دیگر ادامه خواهد داشت و به حدود ۲۰ درصد نیز خواهد رسید (زنجانی، ۱۳۸۳: ۴۵).

در حال حاضر هرم سنی جمعیت ایران در حال انتقال از جوانی به سالخوردگی است. بدین ترتیب اگر نقطه شروع کاهش اساسی و مستمر باروری در ایران را سال ۱۳۶۵ در نظر بگیریم، تا پایان ربع اول قرن پانزدهم هجری شمسی (۱۴۲۵)، ساختار جمعیت ایران ساختاری کاملاً سالخورده خواهد بود. در حالی که تا سال ۱۳۷۵، همواره کمتر از ۵ درصد از کل جمعیت ایران در سنین بالاتر از ۶۵ سال قرار داشته و هنگام نیل به سالخوردگی کامل جمعیت دهه سوم قرن پانزدهم نسبت درصد جمعیت ۶۵ ساله به بالا به حدود ۱۵ درصد رسیده و در واقع بیش از سه برابر خواهد شد (آشفتة تهرانی، ۱۳۷۲: ۱۲).

بانک جهانی تخمین می‌زند، رشد جمعیت ایران طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ نیز به ۱/۳۲ درصد و طی سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۴ به ۱/۱۳ درصد کاهش یابد.

رفتارها و عقاید مذهبی، تأثیر مثبتی در معنادار کردن زندگی دارند. رفتارهایی از قبیل توکل به خداوند، عبادت، زیارت و... می‌توانند از طریق ایجاد امید و تشویق به نگرش‌های مثبت، موجب آرامش درونی فرد شوند. داشتن معنا و هدف در زندگی، احساس تعلق داشتن به منبعی والا، امیدواری به یاری خداوند در شرایط مشکل‌زای زندگی، بهره‌مندی از حمایت‌های اجتماعی و معنوی و... همگی از جمله روش‌هایی هستند که افراد مذهبی با دارا بودن آن‌ها می‌توانند در مواجهه با حوادث فشارزای زندگی، آسیب کمتری را متحمل شوند. (Yang and Mao, 2007)

باور به اینکه خدایی هست که موقعیت‌ها را کنترل می‌کند و ناظر بر بندگان است، تا حد بسیاری، اضطراب مرتبط با موقعیت را کاهش می‌دهد، به طوری که اغلب افراد مؤمن، ارتباط خود را با خداوند، مانند یک دوست بسیار صمیمی، توصیف می‌کنند و معتقدند می‌توان از طریق اتکا و توسل به خداوند، اثر موقعیت‌های غیرقابل کنترل را به طریقی کنترل نمود. (Fountoulakis etc, 2008)

چارچوب نظری

یکی از عوامل فرهنگی مؤثر در گرایش به فرزندآوری گرایش دینی‌ست. جامعه‌شناسانی چون دورکیم به این مهم پرداخته‌اند. به نظر دورکیم در جوامع ساده‌تر، دین در خود جامعه نهاده شده است. وی بیان می‌دارد که در خانواده‌های گسترده، مذهب باعث وفاداری زوجین به یکدیگر بوده و در حال حاضر، با خودمختاری‌های شخصی، مخصوصاً با روی آوردن به روابط شخصی به جای وفاداری به خانواده‌های گسترده و یا گروه‌های مذهبی، مذهب تا حدی از زندگی مردم کنار رفته است. در نتیجه، پیوندهای عمیق، ایمان‌ها و اعتقادات و احساسات جمعی، که بتوانند واجد خصوصیت دینی نسبتاً جمعی و نسبتاً قوی باشند، کمتر شده است. زندگی روزبه‌روز مادی‌تر شده و در اثر این تحول، خانواده نیز همانند سایر نهادهای اجتماعی از حالت اولیه خارج و دیگر آن اعتقادات و باورهای مذهبی گذشته رخت بر بسته است (دورکیم، ۱۳۸۳: ۵۸۰).

ماکس وبر مذهب را به‌عنوان یک نظام اعتقادی تعریف می‌کند، که طبیعت نیروها را شکل می‌دهد. ایشان مذهب را یک متغیر مستقل تأثیرگذار بر امور اجتماعی و زندگی فردی و اجتماعی می‌داند. توماس و هنری نیز در مطالعات خود در مورد خانواده و مذهب، آن‌ها را مثل سازمان یکپارچه تعریف می‌کنند. از نظر اینان، اتصال مذهب و خانواده منجر به یک‌پارچگی می‌شود، با وجود اعتقادات کمتر، طلاق و از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها نیز بیشتر می‌شود؛ عکس این امر نیز صادق است (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۶).

رونالد اینگلهارت در دهه هشتاد، این ایده را مطرح کرد که در جوامع صنعتی مواجه با نوعی دگرگونی ارزشی اساسی هستیم. به این صورت که گرایش نسبت به ارزش‌های فرامادی تقویت گردیده و نسل جدید به ارزش‌های فرامادی اولویت بیشتری می‌دهد. وی به تغییر و تحول ارزشی در طی فرآیند جایگزینی نسلی پرداخته است. به اعتقاد وی اولویت ارزشی فرد تحت تأثیر محیط اجتماعی - اقتصادی که وی در طول سال‌های پیش از بلوغ در آن به سر می‌برده شکل می‌گیرد و با تغییر شرایط محیطی، اولویت‌های ارزشی نسل جوان با نسل قبل متفاوت خواهد شد. اینگلهارت در کار خود حضور مجموعه‌ای از تغییرات در سطح نظام را عامل تغییرات در سطح فردی و به همین ترتیب پیامدهایی برای نظام می‌داند. وی تغییرات در سطح سیستم را توسعه اقتصادی و فناوری، ارضای نیازهای طبیعی به نسبت وسیعی از جمعیت، افزایش سطح تحصیلات، تجارب متفاوت گروه‌های سنی مثل فقدان جنگ و گسترش ارتباطات جمعی، نفوذ رسانه‌های جمعی و افزایش تحرک جغرافیایی می‌داند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۵).

فرآیند مدرنیزاسیون باعث انتقال عمیق نگرش‌ها، عقاید و رفتار که انتقال اجزای فرهنگی است، می‌شود. به عقیده اینگلهارت مدرنیزاسیون تحول فرهنگی بسیار وسیعی در فرهنگ معاصر غرب به وجود آورده است. هم‌چنین وی معتقد است که خیزش سطوح توسعه اقتصادی، سطوح بالاتر آموزش، اشاعه رسانه‌های جمعی و برخاستن دولت رفاه منجر به تغییر در مهم‌ترین ارزش‌ها می‌شود (خالقی فر، ۱۳۸۱: ۱۰۴-۱۰۳).

در نظریه اینگلهارت، مفهوم کانونی مدرنیزاسیون این است که صنعتی شدن مجموعه‌ای از نتایج اجتماعی و فرهنگی را به همراه دارد، که موجب افزایش سطح تحصیلات و تغییر نقش‌های جنسی می‌گردد. صنعتی شدن بر اغلب عناصر دیگر جامعه تأثیر می‌گذارد. این نظریه می‌گوید که صنعتی شدن پیامدهای مختلفی از جمله در حوزه فرهنگی داشته است. تغییر از جامعه ماقبل صنعتی به صنعتی، سبب تغییراتی در تجربه افراد و دیدگاه آنان شده است. پیدایش جامعه فرا صنعتی، محرک پیدایش و گسترش دیدگاه‌های جهانی می‌گردد. افزایش تحصیلات رسمی افراد و تجارب شغلی آن‌ها به افراد کمک می‌کند که استعدادهایشان را جهت تصمیم‌گیری مستقل افزایش دهند. بنابراین، پیدایش جامعه فراصنعتی منجر به افزایش و تأکید بیشتر بر خود ابرازی می‌گردد (یوسفی، ۱۳۸۳: ۴۴).

پیشینه تحقیق

در ایران، بیشتر تحقیقات انجام‌شده در زمینه‌ی باروری، رفتارهای مرتبط با آن و پیامدهای این نوع رفتارها بر عوامل ساختاری و جمعیت‌شناختی تأکید کرده است. تحقیقات محدودی به زمینه‌های دینی پرداخته‌اند و برخی نیز دین‌داری را به‌عنوان یک متغیر در میان متغیرهای مستقل خود در نظر گرفته و به نتایجی دست یافته‌اند.

کلانتری و دیگران در سال ۱۳۸۹ در مقاله‌ای، گرایش به فرزندآوری را در میان ۳۸۶ نفر از جوانان متأهل شهر تبریز بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داده که مشارکت اجتماعی بر گرایش به فرزندآوری تأثیر کاهنده و گرایش مذهبی بر گرایش به فرزندآوری، تأثیر افزایش‌دهنده دارد.

کاوه فیروز در تحقیق خود که به بررسی چگونگی تغییر سیاست‌های کنترل جمعیت طی سه دهه اخیر در ایران پرداخته، به این نتیجه رسیده است که عدم موفقیت دولت‌ها در کنترل جمعیت طی سال‌های ۱۳۴۶-۵۵ به خاطر عدم تأیید این سیاست‌ها از سوی علماء و روحانیون بوده و همچنین موفقیت دولت در سال ۱۳۶۰ به بعد، نه تنها به خاطر بالا رفتن سطح سواد و گسترش شبکه بهداشت بوده، بلکه موافقت علمای مذهبی و حمایت آن‌ها مبنی بر استفاده از وسایل تنظیم خانواده، نقش مؤثری در موفقیت سیاست‌های کنترل جمعیت بعد از انقلاب داشته است.

طاهریان‌فرد در تحقیقی که در مورد عوامل مؤثر بر تفاوت نگرش دو نسل متفاوت از زنان نسبت به مسئله ازدواج و باروری در شیراز انجام داده است، به این نتیجه رسیده که سطح پایین اعتقادات مذهبی، باعث کاهش سطح باروری شده است.

ساروخانی و رفعت جاه سال ۱۳۸۳، در پژوهشی به بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر در بازتعریف هویت اجتماعی زنان پرداختند که نتایج نشان داد، در میان زنان با گرایش‌های مذهبی، تیپ‌های متفاوتی از زنان سنتی و مدرن وجود دارد که می‌توان آن‌ها را در دو دسته‌ی کلی جای داد. دسته‌ی اول زنانی هستند که گرایش‌های مذهبی دارند و با در نظر گرفتن سه بعد اعتقادی، مناسکی و پیامدی، دین‌دار به شمار می‌آیند، اما تحت تأثیر تحصیلات و سایر منابع فرهنگی در بنیان‌های اعتقادی و رفتاری خود بازاندیشی و بازنگری می‌کنند و دقیقاً طبق الگوهای سنتی دین‌داری فکر و عمل نمی‌کنند، بلکه با تردید در تعاریف موجود، برداشت‌های جدیدی مطرح می‌کنند. در نتیجه تیپ ایده‌آل اغلب آن‌ها به زن مدرن نزدیک‌تر است و به لحاظ روش زندگی و میزان مراقبت از بدن به زنان مدرن شباهت بیشتری دارند. دسته‌ی دوم زنانی هستند که گرایش مذهبی شدید دارند و در اعتقادات و نحوه‌ی تفکر و رفتار خود بازنگری و تأمل نمی‌کنند و اغلب براساس آنچه

معمول و رایج است، عمل می‌کنند. این دسته از زنان، چه در هویت نقش مسلط و چه در روش زندگی و میزان مراقبت از بدن، به زنان سنتی شباهت بیشتری دارند. براساس نتایج این تحقیق، زنان مذهبی و با تحصیلات دانشگاهی، دچار عدم انسجام هویتی می‌شوند که با ارتقا به سطوح تحصیلی بالاتر و بازاندیشی در هویت‌های مذهبی و سنتی تا حدود زیادی بر تعارض هویتی خود فائق می‌آیند.

در سال ۱۹۹۹ نیسکا در تحقیق خود با عنوان «فرایند خانواده آمریکایی مکزیک» به این نتیجه رسید که عامل مذهب با ایجاد یک اعتقاد قوی، معیارهای رفتاری افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد و یک عامل کلیدی برای بالابودن باروری زن‌های مکزیکایی است.

تحقیق صورت گرفته توسط کیو در سال ۱۹۷۳ با عنوان ازدواج، باروری و بازار کار در ایالات متحده آمریکا، نشان می‌دهد که طی ۴۰ سال گذشته تعداد زیادی از زنان وارد بازار کار شده و در نتیجه شغلی برای خود دست و پا کرده‌اند. این اشتغال و بازار کار در ساختار خانوادگی آن‌ها تغییر ایجاد کرده و منجر به تعویق نقش مادری شده است. بنابراین مشارکت در امور اجتماعی (مدرنیته) خود می‌تواند به‌عنوان عاملی مهم در گرایش کمتر افراد به فرزندآوری تلقی گردد. روبین لودن‌پیچ در تحقیق خود در سال ۲۰۰۶ با عنوان جنس، دارو و مذهب: تحلیل‌ها، نگرش‌ها و ادراکات باروری زن‌ها اعلام داشته است که زنان با درآمد بالا و شغل خوب به جهت مشارکت و حضور مستمر در عرصه‌های عمومی، تمایل کمتری به فرزندآوری دارند.

هی فورد و مورگان در سال ۲۰۰۸ با استفاده از داده‌های پیمایش ملی رشد خانواده در آمریکا نشان دادند که نرخ باروری واقعی و تمایل به فرزنددار شدن در زنانی که معتقدند دین در زندگی روزمره خیلی مهم است، بالاتر از کسانی است که معتقدند، دین مهم نیست یا اهمیت کمی دارد. ژانگ در سال ۲۰۰۸ در تحقیقی تأثیرات وابستگی‌های مذهبی را بر باروری زنان و مردان بررسی کرد و فرضیاتی که نقش مهم دین‌داری را بر رفتارهای باروری بررسی می‌کند، آزمود. نتایج بررسی او نشان داد که گرچه دین‌داری به‌خصوص در بعد اعتقادی اثر مثبتی بر باروری دارد، تفاوتی بین جنسیت‌ها، در این مورد به‌دست نیامد.

براناس گارزا و نیومن سال ۲۰۰۷، تأثیرات دین‌دار بودن والدین و خود فرد را بر رفتار باروری در ایتالیا و اسپانیا بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهند که در معرض دین بودن در دوران کودکی اثر عمیقی بر ذائقه زنان به فرزندآوری می‌گذارد. محققان نتیجه گرفته‌اند که بین دین‌داری و باروری

رابطه‌ی معناداری وجود دارد، اما رابطه‌ی آن‌ها یک رابطه‌ی علی ساده نیست و باید مدل‌های پیچیده‌تری در این باره پیشنهاد و آزمون شوند.

فرضیات تحقیق

- ۱- بین گرایش به فرزندآوری و دین‌داری رابطه وجود دارد.
- ۲- بین گرایش به فرزندآوری و مدرنیته رابطه وجود دارد.
- ۳- بین گرایش به فرزندآوری و منزلت شغلی پاسخگو رابطه وجود دارد.
- ۴- بین مدرنیته و تحصیلات فرد رابطه وجود دارد.
- ۵- بین گرایش به فرزندآوری و تحصیلات فرد پاسخگو رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق، پیمایشی بوده و جامعه آماری پژوهش حاضر دربرگیرنده زنان متأهل ساکن شهر کرمان و با توجه به اینکه مقادیر پرت آن بسیار زیاد بودند، پس از حذف داده‌های پرت، ۱۰۰ نفر از مجموع پاسخگویان باقی ماندند.

برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه استفاده شده است. پرسش‌نامه مورد استفاده دارای روایی صوری است، بدین ترتیب که سؤال‌های پرسش‌نامه به افراد متخصص ارجاع شد. برای اطمینان یافتن از پایایی سؤال‌های پرسش‌نامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. سؤالات این تحقیق ابتدا با ۳۰ نفر از زنان مورد پرسش قرار گرفت و پس از به‌دست آمدن آلفای کرونباخ، مورد تصحیح قرار گرفته و پس از اطمینان از پایایی آن مورد پژوهش قرار گرفت. ضریب پایایی برای گویه‌های مرتبط با نگرش نسبت به بارداری ۰/۷۲/۴، دین‌داری ۰/۹۴/۳ و مدرنیته ۰/۷۵/۷ به‌دست آمده، که قابل قبول به‌نظر می‌رسند.

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق

گرایش به فرزندآوری: منظور، گرایش و تمایل به داشتن فرزند از نظر اجتماعی و بیولوژیکی در بین خانواده‌هاست (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۱). این متغیر با شاخص‌های خوشبختی خانواده در گرو وجود بچه - تنها هدف ازدواج، برای تولید نسل بودن - دورماندن از فعالیت‌های اجتماعی به خاطر بچه - دوری از محیط‌های پر از بچه - شروع مشکلات با تولد فرزند - افزایش فشارها و طیفی از بیماری‌ها با حضور فرزند - نشانه زندگی بودن وجود بچه - تمایل به بچه‌دار شدن تحت

هر شرایطی (با عمل جراحی) - بهتر شدن رابطه متقابل همسران با وجود بچه و گرما بخش بودن فرزند در زندگی و در سطح سنجش فاصله‌ای سنجیده شده است.

مدرئیت: به تجربه زندگی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، زیباشناختی و فکری گفته می‌شود که متضمن عقلانیت اداری و اقتصادی و تمایز و تفکیک جهان اجتماعی است (گینز، ۲۲: ۱۳۸۱). این متغیر با گویه‌های پول حلال تمام مشکلات - پول محوری و محاسبه‌گری - دولت بهتر است برنامه‌های رفاهی مثل بیمه را به شرکت‌های خصوصی واگذار کند - اشتغال در بخش خصوصی بهتر است - امور مملکت باید تنها برعهده متخصصان آن باشد - عقل به تنهایی توان اداره‌ی زندگی بشر را دارد - انسان با استفاده از عقل خود قادر است تمام مسائل را درک نموده و به حل آن بپردازد - برابری انسان‌ها از هر نژادی - مردان و زنان از لحاظ حقوقی باید باهم برابر باشند - برابری تمام ادیان - مخالفت با رسوم گذشته - قبول نداشتن حرف‌های گذشتگان - موافق با تغییر دکوراسیون خانه تا مطابق مد روز باشد - علاقه‌مند به خرید لوازم لوکس و تجملاتی منزل.

دین‌داری: میزان اعتقاد افراد به ادیان الهی برطبق مدل گلاک که در ۴ بُعد اعتقادی (اعتقادات و نگرش‌های پیروان یک دین)، مناسکی (امالی که پیروان یک دین در چارچوب یک زندگی دینی انجام می‌دهند)، عاطفی (تجربیات و احساسات در ارتباط با خدا) و پیامدی (اجرای اصول و فرامین دینی) سنجیده می‌شود. دین‌داری اعتقادی با گویه‌های اعتقاد به خداوند - اعتقاد به بهشت و جهنم - اعتقاد به روز قیامت - اعتقاد به پیامبران - اعتقاد به فرشتگان - حقانیت قرآن و دین‌داری احساسی با گویه‌های احساس نزدیکی به خدا - آرامش در مکان‌های مذهبی - احساس حضور خدا در زندگی - ترسیدن از مرگ - پوچی بدون اعتقاد دینی و دین‌داری مناسکی با گویه‌های ادای نماز واجب - ادای روزه واجب - خواندن قرآن - شرکت در جشن‌ها و اعیاد مذهبی - شرکت در عزاداری‌های مذهبی - زیارت اماکن مذهبی - شرکت در نماز جمعه - شرکت در مراسم و سفره‌های زنانه - رفتن به سفرهای زیارتی سنجیده شده است.

تحصیلات: میزان سال‌های سپری شده افراد در مدرسه، و دانشگاه و مدرکی که بابت اتمام تحصیلات هر دوره به ایشان تعلق می‌گیرد.

نتایج یافته‌ها

نتایج توصیفی یک متغیره

۱- گروه‌های سنی پاسخگویان

جدول (۱): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب گروه‌های سنی

گروه‌های سنی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیر ۲۰ سال	۱۱	۱۰	۱۰/۷	۱۰/۷
۲۰-۲۴	۱۵	۱۳/۶	۱۴/۶	۲۵/۲
۲۵-۲۹	۲۳	۲۰/۹	۲۲/۳	۴۷/۶
۳۰-۳۴	۲۳	۲۰/۹	۲۲/۳	۶۹/۹
۳۵-۳۹	۲۰	۱۸/۲	۱۹/۴	۸۹/۳
۴۰-۴۴	۱۰	۹/۱	۹/۷	۹۹/۰
۵۰ و بالاتر	۱	۰/۹	۱/۰	۱۰۰
جمع کل	۱۰۳	۹۳/۶	۱۰۰	

جدول فوق نشان می‌دهد، که بیشترین افراد در طیف سنی ۲۵ تا ۳۴ می‌باشند و کمترین تعداد پاسخگویان متعلق به گروه سنی ۵۰ و بالاتر است.

جدول (۲): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سالهای سپری شده از ازدواج

گروه‌های سنی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
زیر یک سال	۳	۲/۷	۳/۶	۳/۶
۱-۴ سال	۳۵	۳۱/۸	۴۱/۷	۴۵/۲
۵-۹ سال	۱۹	۱۷/۳	۲۲/۶	۶۷/۹
۱۰-۱۴ سال	۹	۸/۲	۱۰/۷	۷۸/۶
۱۵-۱۹ سال	۱۳	۱۱/۸	۱۵/۵	۹۴
بالای ۲۰ سال	۵	۴/۵	۶	۱۰۰
جمع کل	۸۴	۷۶/۴	۱۰۰	

جدول ۲، نشان می‌دهد که بیشترین سال‌های سپری‌شده از ازدواج، پاسخگویان ۱ تا ۴ سال است و کمترین سال‌ها، مربوط به گروه کمتر از یک سال است.

آمار توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش

۱- آماره‌های پراکندگی متغیرهای اصلی پژوهش

جدول (۳): آماره‌های پراکندگی متغیرهای اصلی پژوهش

ماکزیمم	مینیمم	چولگی	واریانس	انحراف معیار	میانگین	
۴/۹۰	۱/۸۰	-۰/۰۸۱	۰/۴۴۵	۰/۶۶۷	۳/۳۶۹	گرایش به فرزندآوری
۵	۳	-۱/۵۲۹	۰/۳۴۱	۰/۵۸۴	۴/۶۱۳	دین‌داری اعتقادی
۵	۱/۲۰	-۱/۰۸۷	۰/۶۵۸	۰/۸۱۱	۴/۱۲۴	دین‌داری احساسی
۵	۱	-۰/۲۳۴	۰/۹۰۹	۰/۹۵۴	۳/۱۵۳	دین‌داری مناسکی
۴/۸۲	۲/۲۹	۰/۱۲۸	۰/۳۵۴	۰/۵۹۵	۳/۶۶۱	مدرنیته

۲- آمار توصیفی متغیر فرزندآوری

جدول (۴): آمار توصیفی متغیر گرایش به فرزندآوری

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱۳	۴۲	۳۲	۱۲	۱	فراوانی
۱۱/۷	۴۰/۸	۲۸/۹	۱۰/۸	۰/۹	درصد
۱۳	۴۲	۳۲	۱۲	۱	درصد معتبر
۱۰۰	۸۷	۴۵	۱۳	۱	درصد تجمعی

همان‌طور که نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد، اکثریت پاسخگویان (۴۰/۸ درصد) تمایل به فرزندآوری را زیاد ذکر کردند و درصد بسیار اندکی (۰/۹ درصد) تمایلی خیلی کمی به فرزندآوری داشتند.

۳- آمار توصیفی متغیر دین‌داری بعد اعتقادی

جدول (۵): آمار توصیفی متغیر دین‌داری اعتقادی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	
۸۹	۱۴	۵	فراوانی
۸۰/۹	۱۲/۷	۴/۵	درصد
۸۲/۵	۱۳	۴/۶	درصد معتبر
۱۰۰	۱۷/۶	۴/۶	درصد تجمعی

همان‌طور که آمار توصیفی متغیر دین‌داری اعتقادی نشان می‌دهد اکثریت پاسخگویان (۸۰/۹) دارای اعتقادات دینی بسیار قوی هستند و تنها درصد بسیار کمی از ایشان در حد متوسط هستند.

۴- آمار توصیفی متغیر دین‌داری بعد احساسی

جدول (۶): آمار توصیفی متغیر دین‌داری احساسی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۲۲	۲۸	۱۱	۱	۱	فراوانی
۲۰	۲۵/۴	۹/۹	۰/۹	۰/۹	درصد
۲۱	۲۶/۷	۱۰/۵	۱	۱	درصد معتبر
۱۰۰	۳۹	۱۲/۴	۱/۹	۱	درصد تجمعی

همان‌گونه که جدول ۶ نشان می‌دهد، بیشترین درصد پاسخگویان دارای دین‌داری احساس زیاد می‌باشند (۲۵/۴) و درصد بسیار کمی در حد کم و خیلی کم دارای دین‌داری احساسی می‌باشند (۰/۹).

۵- آمار توصیفی متغیر دین‌داری بعد مناسکی

جدول (۷): آمار توصیفی متغیر دین‌داری مناسکی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۲۰	۴۰	۳۲	۱۳	۱	فراوانی
۱۸	۳۶/۳	۲۸/۸	۱۱/۷	۰/۹	درصد
۱۸/۷	۳۷/۷	۳۰/۲	۱۲/۱	۰/۹	درصد معتبر
۱۰۰	۸۱/۱	۴۳/۴	۱۳/۲	۰/۹	درصد تجمعی

همان‌گونه که جدول (۱۰) نشان می‌دهد، بیشترین پاسخگویان دارای دین‌داری مناسکی زیادی هستند (۳۶/۳ درصد) و تنها ۰/۹ درصد، پاسخگویان دارای دین‌داری مناسکی خیلی کم هستند.

۶- آمار توصیفی متغیر مدرنیته

جدول (۸): آمار توصیفی متغیر مدرنیته

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	
۲۷	۵۰	۱۴	فراوانی
۲۴/۳	۳۹/۷	۱۲/۶	درصد
۲۹/۷	۵۵	۱۵/۴	درصد معتبر
۱۰۰	۷۰/۳	۱۵/۴	درصد تجمعی

همان‌گونه که جدول ۸، نشان می‌دهد، بیشترین درصد پاسخگویان دارای تفکرات مدرنیته زیاد هستند (۳۹/۷ درصد) در حالی که کمترین درصد پاسخگویان، متعلق به افراد با تفکرات متوسط مدرنیته‌گرایی هستند (۱۲/۶ درصد).

بخش استنباطی

فرضیه ۱: بین فرزندآوری و ابعاد دین‌داری رابطه وجود دارد.

جدول (۹): آزمون پیرسون بین فرزندآوری و دین‌داری اعتقادی

مقدار معناداری	مقدار همبستگی	متغیر
۰/۰۰۰	۰/۶۳۲	فرزندآوری * دین‌داری اعتقادی
۰/۰۰۰	۰/۶۰۵	فرزندآوری * دین‌داری احساسی
۰/۰۰۰	۰/۵۷۸	فرزندآوری * دین‌داری مناسکی

جدول ۹، نشان می‌دهد که بین این دو متغیر (فرزندآوری و بعد اعتقادی دین‌داری) رابطه‌ی نسبتاً قوی وجود دارد (۰/۶۳۲). همچنین جدول ۹، نشان می‌دهد که بین متغیر فرزندآوری و بعد احساسی دین‌داری و متغیر فرزندآوری و بعد مناسکی دین‌داری رابطه‌ی نسبتاً قوی وجود دارد. (۰/۶۰۵ و ۰/۵۷۸) بنابراین، این فرضیه تأیید می‌شود.
فرضیه ۲: بین فرزندآوری و مدرنیته رابطه وجود دارد.

جدول (۱۰): آزمون پیرسون بین گرایش به فرزندآوری و مدرنیته

مقدار معناداری	مقدار همبستگی	متغیر
۰/۰۰۰	-۰/۵۵۵	فرزندآوری * مدرنیته

جدول ۱۰، نشان می‌دهد که بین این دو متغیر رابطه‌ی نسبتاً قوی و منفی (-۰/۵۵۵) وجود دارد. بدین معنی که هر چه گرایش به مدرنیته در فرد افزایش می‌یابد، گرایش به فرزندآوری در فرد کاهش می‌یابد. بنابراین، این فرضیه نیز تأیید می‌شود.

فرضیه ۳: بین فرزندآوری و منزلت شغلی پاسخگو رابطه وجود دارد.

جدول (۱۱): آزمون تحلیل واریانس بین منزلت شغلی پاسخگو و گرایش به فرزندآوری

مقدار معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۵۲۲	۰/۸۱۱	۰/۳۲۱	۴	۱/۲۸۴	بین گروهی
		۰/۳۹۶	۶۷	۲۶/۵۰۹	درون گروهی
			۷۱	۲۷/۷۹۳	مجموع

جدول ۱۱، نشان می‌دهد که بین منزلت شغلی همسر پاسخگو و فرزندآوری رابطه وجود ندارد و مقدار F نیز نشان می‌دهد که این رابطه یک رابطه‌ی خیلی ضعیف است و فرضیه‌ی صفر مبنی بر عدم رابطه تأیید می‌شود.

فرضیه ۴: بین مدرنیته و تحصیلات فرد رابطه وجود دارد.

جدول (۱۲): آزمون تحلیل واریانس بین تحصیلات و مدرنیته

مقدار معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۷۲۳	۰/۶۰۹	۰/۲۲۰	۶	۱/۳۱۹	بین گروهی
		۰/۳۶۱	۷۶	۲۷/۴۴۸	درون گروهی
			۸۲	۲۸/۷۶۷	مجموع

جدول ۱۲، نشان می‌دهد که بین تحصیلات و گرایش به مدرنیته رابطه وجود ندارد و مقدار F نیز نشان می‌دهد که این رابطه یک رابطه‌ی نسبتاً ضعیف است و فرضیه صفر مبنی بر عدم رابطه تأیید می‌شود.

فرضیه ۵: بین فرزندآوری و تحصیلات فرد پاسخگو رابطه وجود دارد.

جدول (۱۳): آزمون تحلیل واریانس بین تحصیلات و فرزندآوری

مقدار معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۰۸	۳/۱۶۶	۱/۲۹۴	۶	۷/۷۶۴	بین گروهی
		۰/۴۰۹	۸۳	۳۳/۹۲۲	درون گروهی
			۸۹	۴۱/۶۸۶	مجموع

جدول ۱۳، نشان می‌دهد که بین تحصیلات فرد و فرزندآوری رابطه وجود دارد و مقدار F نیز نشان می‌دهد که این رابطه یک رابطه‌ی نسبتاً قوی است و این فرضیه تأیید می‌شود.

جدول (۱۴): آزمون رگرسیون چندگانه متغیرها با متغیر وابسته

خلاصه مدل		آنالیز واریانس		مقدار معناداری	مقدار بتا	متغیر
ضریب تبیین اصلاح‌شده	ضریب تبیین	سطح معنی‌داری	مقدار F	۰/۰۰۷	۰/۳۶۰	دین‌داری اعتقادی
				۰/۳۰۵	۰/۱۳۸	دین‌داری احساسی
				۰/۶۹	۰/۰۵۰	دین‌داری مناسکی
۰/۲۵۲	۰/۲۶۰	۰/۰۰۰	۳۳/۸۲۷	۰/۰۰۵	-۰/۲۹۷	مدرنیته
				۰/۰۰۵	-۰/۲۸۶	تحصیلات فرد
				۰/۵۵۴	۰/۰۵۰	منزلت شغلی

جدول ۱۴، نشان می‌دهد که از بین ابعاد دین‌داری، تنها رابطه بین دین‌داری اعتقادی، مدرنیته و تحصیلات فرد پاسخگو، بر گرایش زنان به فرزندآوری تأثیر دارند.

همچنین جدول بالا نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل، توان تبیین ۲۶ درصد از متغیر وابسته (گرایش به فرزندآوری) را دارند.

نتیجه‌گیری

مسئله افزایش و کاهش رشد جمعیت و تبعات آن از جمله مهم‌ترین مباحث اقتصادی، اجتماعی هر جامعه انسانی است. از نظر تعداد، جمعیت ایران در حال حاضر نزدیک ۸۰ میلیون نفر است. جمعیت کشور ما در حال حاضر دوران گذار را طی می‌کند و از نظر جمعیت‌شناسی، در نیمه‌ی دوم مرحله‌ی سوم از مراحل چهارگانه‌ی گذار قرار دارد. دو دهه‌ی گذشته به تغییرات اساسی در تغییرات و روندهای نزولی باروری در ساختار سنی جمعیت ایران منجر شده است.

هدف پژوهش حاضر بررسی جامعه‌شناختی رابطه بین گرایش دینی و مدرنیته در گرایش به فرزندآوری بوده است. بنابراین از تئوری‌ها و تحقیقات گوناگون جهت تبیین موضوع، استفاده گردید. براساس نظریات دورکیم، وبر در زندگی مادی دنیوی امروزی ارزش‌ها و گرایش‌های معنوی کم-رنگ‌تر شده و در خانواده‌های گسترده، مذهب باعث وفاداری زوجین به یکدیگر بوده ولی در حال حاضر، با خود مختاری‌های شخصی، مخصوصاً با روی آوردن به روابط شخصی به جای وفاداری به خانواده‌های گسترده و گروه‌های مذهبی، نقش مذهب تا حدی در زندگی مردم کم‌رنگ شده است و تأکیدات مذهبی کمتر سرلوحه زندگی قرار گرفته‌اند. براین اساس، می‌توان گفت که بالا بودن اعتقادات دینی با افزایش گرایش به فرزندآوری در جامعه مورد مطالعه ما در ارتباط است.

همان‌طور که نظریات دورکیم و وبر و همچنین نتایج تحقیقات کلانتری، کاوه فیروز، طاهریان فرد، نیسکا، لورن، هی‌فورد و مورگان، ژانگ، گارزا و نیومن همگی بر رابطه‌ی بین دین‌داری افراد و گرایش به فرزندآوری تأکید دارند، نتیجه پژوهش حاضر نیز هم‌سو با نظریات و تحقیقات انجام شده است و نشان می‌دهد که بین دین‌داری افراد (خصوصاً بعد اعتقادی) و گرایش به فرزندآوری ایشان رابطه وجود دارد. این امر حاکی از آن است که چون دین بر افزایش ملت‌ها و گسترش مذهب تأکید دارد و همچنین رزاق بودن پروردگار و نهی از قتل نفس (حتی در دوره جنینی) باعث می‌شود تا افرادی که دین را سرلوحه زندگی در دنیای مدرن امروز قرار می‌دهند، گرایش به فرزندآوری داشته باشند.

مطابق نظریه اینگلهارت بین مدرنیته و گرایش به فرزندآوری رابطه وجود دارد و همچنین تحقیقات کیو و ساروخانی نیز حاکی از این امر دارد. نتایج پژوهش حاضر نیز هم‌سو با نتایج و نظریات مشابه، نشان می‌دهد که بین گرایش به مدرنیته و گرایش به فرزندآوری یک رابطه‌ی منفی و نسبتاً قوی وجود دارد، بدین معنا که زنانی که به افکار مدرن گرایش دارند و به نفی دیدگاه‌های سنتی می‌پردازند، فارغ از منزلت شغلی خود، گرایش کمتری به فرزندآوری دارند. این عده از زنان معتقدند که اگرچه خداوند رزاق است، اما انسان وسیله‌ای برای تربیت نسل آینده است و با تعداد کمتر

فرزند، بهتر می‌تواند نسلی مفید را تربیت کرد و از سوئی مادر نیز فارغ از امر فرزندآوری و طبیعی خود می‌تواند برای جامعه مفید باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. آشفته تهرانی امیر (۱۳۷۲). جامعه‌شناسی جمعیت، نمونه ایران، اصفهان جهاد دانشگاهی.
۲. دورکیم، امیل (۱۳۸۳). صور بنیانی حیات دین، ترجمه، باقر پرهام تهران: مرکز.
۳. کاوه فیروز، زینب (۱۳۶۷) بررسی چگونگی تغییر سیاست‌های کنترل جمعیت طی سه دهه اخیر در ایران و تأثیر آن بر باروری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جمعیت‌شناسی دانشگاه تهران.
۴. کلانتری، صمد؛ عباس‌زاده، محمد؛ امین‌مظفری، فاروق؛ راکعی بناب، ندا (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی گرایش به فرزندآوری و برخی عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: جوانان متأهل شهر تبریز)، جامعه‌شناسی کاربردی، سال ۲۱، شماره پیاپی: ۲۷، شماره اول، بهار، صص: ۸۳-۱۰۴
۵. گیبتز، جان. (۱۳۸۱). سیاست پست‌مدرنیته، ترجمه: منصور انصاری، تهران: رشاء.
6. Branas-Garza P. and Neuman Sh. (2007). Parental religiosity and Daughters' fertility, the case of Catholics in southern Europe, Review of Economy of Household, 5:305-327.
7. Heyford S. R. and Morgan S. Ph. (2008). Religiosity and fertility in the United States: The role of fertility intentions, Sociology Forces, 86(3):1163-1188.
8. Loudon Page, R. (2006) Sex, Drugs, & Religion: A Multi-ethnic Analysis of Health Behaviors, Attitudes, and Perceptions of Childbearing Women, University of Texas at Austin, December 2006.
9. Niska, K. J. (1999). Mexican American family processes: Nurturing, support, and socialization, Nursing Science Quarterly, 12, 138-142.
10. Yang, Ke-Ping, Mao, Xiu-Ying, (2007). A study of nurses' spiritual intelligence: A cross-sectional questionnaire survey, International Journal of Nursing Studies 44, 999-1010.
11. Zhang L. (2008). Religious affiliation, religiosity and male and female fertility, Demographic Research, 18: 233-262.